

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL’UNDA ARNAVUT DİLİNDE BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ: ARNAVUD/SHQIPETARI*

*An Important Representative of the Press Movement in Albanian Language
in Istanbul During the Second Constitutional Period: Arnavud/Shqipetari*

Uğur SEZER**
Sabri Can SANNAV***

ÖZ: II. Meşrutiyet’in 23-24 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmesinin ardından örgütlenme ve cemiyetleşme gibi konularda kayda değer değişimler yaşanmıştı. İstanbul, Selanik, Manastır, Görice, Elbasan, İşkodra gibi yerlerde açılan Arnavut kulüplerinin bünyelerinde Arnavutça gazete ve mecmuaların yer alması ise Arnavut dilinin gelişimi adına önemli bir adım olmuştu. Bununla beraber Arnavut dili ile ilgili bir ikilem ortaya çıkmıştı. Bu ikilem Arnavut dilinin Latin harfleri ile mi yoksa Arap harfleri ile mi yazılacağı konusunu gündeme getirmişti. Bu süreçte, konu üzerinde İstanbul’daki Arnavut entelektüelleri arasında çeşitli tartışmalar yaşanmıştı. Arnavutlar tarafından yayınlanan gazeteler harfler meselesinde bir tartışma sahası olarak görülmüştü. Bu gazeteler Arnavut dilinin gelişme aşamalarından önemli bir süreci temsil etmektedir. Gazetelerin bir kısmı Osmanlı Türkçesi olarak bir kısmı ise Latin harfli ya da Arap harfli Arnavut dili esas alınarak kaleme alınmıştı. Bu gazetelerin en önemlilerinden birisi ise İstanbul Beyoğlu’nda “Arnavud/Shqipetari” ismiyle Derviş Hima (İbrahim Mehmet Naci) tarafından çıkarılmıştı. Yayın hayatına 13 Ocak 1910 tarihinde başlayan gazetenin 74. ve son sayısı 25 Ekim 1912 tarihinde yayınlanmıştı. Haftalık olarak

* Bu makale Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi Sabri Can SANNAV’ın danışmanlığında hazırlanan “Arnavut Ulusal Hareketi Sırasında İstanbul Arnavut Toplumunun Faaliyetleri (1839-1912)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu tez Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 2211-A Doktora Programı ve YÖK 100/2000 Doktora Programı tarafından desteklenmiştir: Uğur Sezer, “Arnavut Ulusal Hareketi Sırasında İstanbul Arnavut Toplumunun Faaliyetleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sabri Can Sannav, Edirne 2023.

** Dr., ugursezer03260326@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9913-3812

*** Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Edirne, sabricansannav@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8878-1563

neşredilen gazete üç yıla yakın bir süre yayınlanmış ve Arnavutlar hakkında önemli konuları gündeme getirmişti. Ele alınan çalışmada, II. meşrutiyet dönemi İstanbul basınından *Arnavud/Shqipetari* gazetesi incelenerek Arnavut dili, kültürü ve tarihi ile ilgili bazı önemli yazılar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Basın, Derviş Hima, Arnavut Dili, Arnavud/Shqipetari

ABSTRACT: After the proclamation of the Second Constitutionalism on 23-24 July 1908, significant changes were happened in matters such as organization and association. The existence of newspapers and magazines in Albanian language in the organizations of Albanian clubs opened in places such as İstanbul, Thessaloniki, Manastır, Görice, Elbasan and Shkodra was an important step for the development of the Albanian language. However, a dilemma arose regarding the Albanian language. This dilemma brought up the issue of whether the Albanian language should be written in Latin or Arabic letters. In this process, there were various discussions among Albanian intellectuals in İstanbul on the subject. Newspapers published by Albanians were seen as a field of discussion on the issue of letters. These newspapers represent an important process among the development stages of the Albanian language. Some of the newspapers were written in Ottoman Turkish and some of them were written based on the Albanian language with Latin or Arabic letters. One of the most important of these newspapers was published by Derviş Hima (İbrahim Mehmet Naci) under the name “*Arnavud/Shqipetari*” in İstanbul Beyoğlu. The 74th and last issue of the newspaper, which started its publication life on January 13, 1910, was published on October 25, 1912. The weekly newspaper was published for almost three years and brought up important issues about Albanians. In this study, the newspaper *Arnavud/Shqipetari* from the İstanbul press of the second constitutional period was analyzed and some important articles about the Albanian language, culture and history were conveyed.

Keywords: Second Constitutionalism, Press, Derviş Hima, Albanian Language, Arnavud/Shqipetari

Cite as / Atıf: SEZER, U., SANNAV, S. C. (2024). II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul’unda Arnavut Dilinde Basın Hareketinin Önemli Bir Temsilcisi: Arnavud/Shqipetari. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 14(27), 25-44. <https://doi.org/10.33207/trkede.1272221>

Yayın Tarihi	31 Ocak 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek

	alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of Publication	31 January 2024
Reviewers	An Internal (Editorial Board Member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde basın ve yayın hareketi XIX. yüzyıldan itibaren kamuoyunu yönlendiren bir etkiye sahip olması sayesinde dikkat çeken bir konu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin çok etnisiteli ve çok dilli bir yapıya sahip olması gazetelerin çeşitli dillerde çıkmasını ve dilsel bağlamda bir zenginliğin meydana gelmesini sağlamıştır. Özellikle basın-yayın faaliyetleri toplumsal ve sosyo-kültürel yönlerden değerlendirildiği zaman devletin başkenti İstanbul'dan vilayetlere uzanan geniş bir okuyucu ağlarından bahsetmek mümkündür. Bu okuyucu ağları üzerinde oluşmuş etkileri incelemek basın-yayın faaliyetlerinin değerini ortaya koymaktadır. Basın-yayın faaliyetlerinin merkezî bir yerden birbirlerine mesafe olarak uzakta bulunan insanlara ulaştırılması bir topluluğun ideolojik görüş etrafında birleşmelerine kapı açmıştır. İdeolojik bir güce sahip olan gazeteler bireyin ve toplumun düşüncesinde hızlı bir değişim ve dönüşümün oluşmasında

önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle bir devletin kuruluşundan hemen öncesinde veya kuruluş sürecinde çıkarılan gazetelerin oluşan ideolojik yapılanmayı göstermesi açısından çok değerli bilgileri içerdikleri ise açıktır. Bu faaliyetlerde kullanılan dil ve verilen mesajların kitlelere ulaştırılması ve bu kitlelere yön verilmesi iletişim aygıtlarının genellikle temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle basın-yayın faaliyetlerinde ele alınan yazıların propaganda gücünün olduğu ve belli odakların desteğini de alabileceğinin akılda tutulması gerekir. Böylece kaynak yönünden tek bir merkezden çıkan ve benzer görüşte kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları basın-yayın faaliyetlerinin ideolojik yönünün öne çıkacağı varsayılabilir. Bu durum matbaanın icadından itibaren göz önünde bulunmakta olup entelektüel faaliyetlerde hızlı bir değişim ve dönüşümün önünü açmıştır. Osmanlı Devleti'nin coğrafi alan olarak genişliği ve etki alanı dikkate alındığı zaman basın-yayın faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim II. Meşrutiyet döneminin 1908 yılında ilanının ardından birçok etnik unsurun başkent İstanbul merkezli olarak girişmiş oldukları basın-yayın faaliyetlerinin hitap ettiği toplumun üzerinde ideolojik bir yansımalarının olduğu görülmüştür. İstanbul'da II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu basın özgürlüğü içerisinde gazeteler rahat bir şekilde istedikleri düşünceleri ön plana çıkarmayı başarmışlardır. Ayrıca ele alınan "*Arnavud/Shqipetari*" gazetesi örneğinde olduğu gibi bu gazetelerin çoğunun daha önceden Avrupa'da yayımlandıkları bilinmektedir. Hem bir devamlılık hem de oluşturmuş olduğu sosyo-kültürel etkileri sayesinde bu faaliyetlerin önemle ele alınması gereken yönleri vardır. Bu nedenle öncelikle II. Meşrutiyet öncesinde Arnavutların basın-yayın hareketine bakmak ve buradan II. Meşrutiyet döneminde İstanbul'da basılmış olan *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi'nin oluşturmuş olduğu etkilere odaklanmak yerinde olacaktır.

1. II. Meşrutiyet Öncesi Arnavut Basın Hareketinin Durumu

Arnavut basın hareketinin ilk örneklerine XIX. yüzyılın ortalarından itibaren İtalya'da rastlamak mümkündür. İtalya'da yaşayan Arnavut toplumu olan Arbëreshlerin oluşturduğu entelektüel hareket içerisinde önemli gazete ve dergiler Arnavut basın tarihinde ön plana çıkmıştır. Arnavut tarih yazımında ilk Arnavut gazetesinin 22 Şubat 1848 tarihinde Jeronim De Rada tarafından Napoli'de çıkarılan "*L'Albanese D'Italia*" olduğu belirtilmektedir (Çelik, 2004: 232). Ancak gazetenin ele aldığı konular incelendiği zaman Arnavutluk ve Arnavut halkının tarihine dair fazla bir yazının yer almadığı görülmektedir. Bununla beraber Arnavut kültürel hareketi içerisindeki en önemli yayınların arasında ise 10 Ağustos 1884 ile 11 Temmuz 1885

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

tarihleri arasında İstanbul'da Arnavutça çıkarılmış ilk dergiler olan “*Drita*” ve “*Ditura*” dergilerinin üzerinde özellikle durulmaktadır (Dërmaku, 1983: 85-87). Bu dergiler hem bir kurumsal bünye içerisinde “*Cemiyet-i İlmiye-i Arnavudiye*” kurucuları tarafından çıkarılması hem de Latin alfabesi temelinde oluşturulan “*İstanbul Arnavut Alfabesi*” ile yazılması açısından dikkat çekmektedir. Ayrıca birbirinin devamı olan bu dergilerde Arnavutlar ve Arnavutluk konularına odaklanılması sayesinde önemli bir kültürel hareketin oluşturulması başarmıştı (Myzyri, 1979: 74-75). İstanbul'da çıkarılan ilk Arnavutça dergi olan “*Drita*” ve devamı niteliğindeki “*Ditura*” dergileri Frashëri kardeşlerden özellikle Şemseddin Sami Frashëri, Naim Frashëri ile birlikte Jani Vreto, Pashko Vasa (Vasa Paşa) ve Koto Hoxhi gibi isimlerin desteğiyle yayınlanmıştı (Rama, 2017: 25-26). Derginin ilk iki sayısında Petro Poga sorumlu yazar olurken üçüncü sayıdan on ikinci sayıya kadar Pandeli Sotiri sorumlu yazar olmuştu (Boriçi ve Lila, 2020: 381-382). Dergi 12. sayıya kadar İstanbul'da yayınlanmış sonrasında ise yayınına Bükreş'te devam edilmişti (BOA. HR. TO. 617/57).

Drita ve *Ditura* dergisinin yayınlanmasından itibaren Arnavutların giriştikleri basın-yayın faaliyetleri Osmanlı Devleti içerisinde daha fazla görülür olmuştur (Kondo, 1970: 143). Bu ilk yayınların ardından Arnavut basın hareketi hız kazanmıştır (Bilmez, 2003: 36-37). Ayrıca Osmanlı Devleti'nin haricinde yaşayan Arnavutların girişimleri yine Arnavut basın-yayın hareketi üzerinde etkili olmuştur. Bükreş'te yaşayan Arnavutların kurdukları “*Drita*” isimli Arnavut cemiyeti tarafından çıkartılan “*Shqipëtar*” (*Arnavutluk*) isimli gazetede Arnavut ulusal hareketine dair konular ele alınmıştı. Bu gazetenin muzır yayın olup olmadığı Osmanlı yönetimi tarafından tartışılmış ancak gazetenin Osmanlı karşıtı olmadığına dair *Maiyyet-i Askeri Komisyonu* rapor vermişti (BOA. Y. MTV. 35/100). Yine bu dönemde Arnavut basın hareketi için önemli bir gazete olan ve Arnavut hareketinin ünlü entelektüellerinden Faik Konica tarafından 1897 yılında Brüksel'de çıkarılan “*Albania*” adlı gazete Arnavutlar hakkında önemli konular ele alınmıştı (BOA. HR. SYS. 117/16). Bu yayınları takip eden bir başka basın çalışması ise 1897 yılında Sofya'daki Arnavutlar tarafından hazırlanan “*Kalendari Kombiar*” isimli yayın olmuştu (Dërmaku, 1983: 253-254). Bu şekilde bir ivme kazanan Arnavut basını Amerika'ya kazar uzanmış ve orada *Kombi (Millet)* adlı gazete neşredilmeye başlanmıştı. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise Arnavutça basın hareketi gelişmiş ve önemli gazeteler olarak Görice'de “*Korca*” ve “*Lidhja Orthodoxe*” (Ortodoks Birliği), İlbasan'da “*Tomorri*”, Manastır'da “*Bashkimi i Kombit*” (Ulusun Birliği), İşkodra'da “*Bashkimi*” (Birlik), İstanbul'da “*Besa*”, Selanik'te

“*Lirija*” (Özgürlük) ve “*Ditura*” (Bilgi) ilk yayınlanan gazeteler arasında yer almıştı (Olgun, 2016: 304-315). Bu ilk gazeteler ile beraber Arnavut dilinde basılan gazetelerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır (Çelik, 2004: 234-235). İstanbul’da ise *Besa*, *Besa-Bashkimi*, *Arnavud/Shqipetari*, *Doğru Söz/Fjala Drejt*, *Yürek/Zemër* gibi gazeteler Arnavutlar ile ilgili konuları gündemlerine taşımışlardı. Böylece II. meşrutiyet dönemi sürecinde Arnavut basın-yayın hareketi hız kazanarak Arnavut basın tarihinde önemli bir dönemi oluşturmuştu.

2. “*Arnavud/Shqipetari*” Gazetesinin Başyazarı Derviş Hima ve Arnavut Basın Tarihindeki Yeri

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İstanbul’da Arnavut aydınları tarafından önce 1908 yılında “*Besa*” ve “*Besa-Bashkim*” gazeteleri yayınlanmaya başlamıştı (Koloğlu, 2010: 223). Ardından Derviş Hima tarafından “*Arnavud/Shqipetari*” isimli bir gazete çıkarılmıştır (Kaleshi, 2013: 90-91). II. Meşrutiyet dönemi öncesinde oluşan Arnavut basın hareketinin II. Meşrutiyet döneminin ideolojik görüşlerine yansımaları açısından Derviş Hima özelinde konuya biraz daha detaylı bakmak gerekmektedir. Ohri gölünün kıyı kasabalarından biri olan Struga’da 1873 yılında doğan Derviş Hima (İbrahim Mehmet Naci Sipahi), Manastır’da rüşdiye ve Selanik’te idadi okuduktan sonra İstanbul’a gelerek Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de eğitim almaya başlamıştı. Bu dönemde bir yandan hemşehrisi İbrahim Temo’nun öncülüğünü yaptığı ve kurucularından olduğu *İttihâd-ı Osmanî Cemiyeti*’nin içerisinde yer almış diğer taraftan ise Arnavut ulusunun geleceği hakkında değerlendirmelerde bulunmuştu. Mekteb-i Tıbbiye’deki eğitimini daha tamamlamadan 1895 yılında İstanbul’dan ayrılan Derviş Hima, Arnavutluk temalı toplantıların yapılmasında önemli bir rol üstlenmiş ve bazı broşürler ile gazetelerin yayınlanmasını sağlamıştı (Olgun, 2017: 27-42). Ardından 1897 yılının ortalarına doğru Romanya’nın başkenti Bükreş’e geçerek faaliyetlerine burada devam etmişti. Derviş Hima kısa süre içerisinde başta İbrahim Temo olmak üzere Bükreş’te yaşayan İttihatçılar ve Arnavut topluluğu ile iletişimini arttırmıştı. Bu süreçte Derviş Hima daha ziyade siyasî – kültürel konulara odaklanmış ve devamlı olarak İbrahim Temo ile irtibat halinde kalmıştı (Dermaku, 1983: 162). Anlaşıldığı üzere Derviş Hima bir sorun olduğunda çözüm bulabilmek için sıklıkla İbrahim Temo’ya müracaat etmiştir (Olgun, 2018: 209).

Derviş Hima, Bükreş’te basın-yayın hareketinin içerisinde yer almış ve Arnavut dilinde gazetelerin yayınlanmasını sağlamıştır. Daha 1898 yılında “*Pavarësia e Shqipërisë*” (Arnavut Bağımsızlığı) adıyla Rumence, Arnavutça ve Fransızca olarak yayınlamaya başlamıştı. Ancak bu gazetenin

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

ömrü uzun süreli olmamış ve kısa süre sonra gazete kapanmıştı (Elsie, 1997: 191). Ardından Derviş Hima, 1899 yılında Bükreş'teki Arnavutların katılacağı bir kongre düzenlemek için çalışmalar yapmaya başlamıştı. Bu doğrultuda 31 Temmuz 1899 tarihinde gazeteci Meksi, Kigalık Müslüman Arnavutları Vekili Yaşar Sadık Erebera (Jashar Sadik Erebara) ve Kigalık Müslüman Arnavutları Merkez Komitesi Vekili Derviş Hima'nın imzalarını taşıyan bir beyannâme yayınlanmıştı. Bu beyannâmede Arnavutların Osmanlı Hükümetine ümit bağlamamaları istenmişti. Bu süreçte Arnavutların dili, kültürü ve folkloru ile ilgili çalışmaları gündemine alan Derviş Hima tarafından Arnavut halkının geleceğine yönelik çok yönlü bir bakış açısı izlenmişti. Bir taraftan Arnavutların yaşadıkları vilayetler ile iletişim halinde olan Derviş Hima diğer taraftan ise Romanya, İtalya, Mısır ve diğer yerlerde yaşayan Arnavutlar ile iletişim kurmaya çalışmıştı. Roma'da 1899 yılında düzenlenen 12. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'ne Bükreş'ten katılmıştır. Ancak faaliyetleri nedeniyle bir süre sonra Romanya'daki oturma izni iptal edilmiştir. Bundan sonra İtalya'ya yerleşen Derviş Hima bir süre Roma'da yaşamıştır. Burada Mehmed Bey Frashëri ile birlikte Arnavutça ve Fransızca yayınlanan “*Zëni i Shqipërisë*” (*Arnavutluk'un Sadası*) isimli gazeteyi çıkarmıştı. Gazetenin ilk sayfasından itibaren Arnavutluk konusunu gündeme taşımıştır. Gazetede “*Rumeli'de Türkiye'nin varlığı Arnavutların varlığına bağlıdır ve Arnavutların varlığı Türkiye'nin varlığına bağlıdır... Bu nedenle, biz Arnavutlar olarak Arnavutluk'u birleşik vilayetler halinde yönetmek istiyoruz fakat aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu koruması ve yönetimi altında ülkemizi yönetmek istiyoruz*” diye yazmıştı (Gawrych, 2006: 144). Ayrıca Derviş Hima'nın Müslüman Arnavutlar için kaleme aldığı bir beyannâmesi ise Roma Sefareti tarafından Osmanlı Hariciyesine bildirilmişti (BOA. HR. TO. 625/62).

Derviş Hima'nın gazetedeki yazıları bir bakıma özyönetim isteği olarak görüldüğü için Osmanlı devleti tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu nedenle 1902 yılının şubat ayında Arnavutluk gazetesinin Roma'daki yayın faaliyetleri durdurulmuştur (BOA, Y. PRK. EŞA. 39/64). Derviş Hima ile ilgili belirtilmesi gereken bir başka husus ise Prens Sabahaddin'in Adem-i Merkezîyetçilik adını verdiği idarî yerelleşmeyi savunan düşünceyi desteklemiş olmasıdır. Böylece İttihatçı grubun içerisinde yer alan Derviş Hima özellikle Sultan Abdülhamid karşıtı tutum içerisinde sıkı bir muhalefet yürütmüştür. Bu süreçte Bükreş'e geri dönen Derviş Hima, 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te toplanan Birinci Jön Türk Kongresine Romanya'daki “*Shpresa*” topluluğunun temsilcisi olarak katılmıştı. Ayrıca İbrahim Temo,

İsmail Kemal, Hoca Kadri ve Yaşar Erebera gibi başka Arnavut isimlerle işbirliği halinde olmuştur (Hanioglu, 2001: 53). Sonraki dönemde Derviş Hima, 13-15 Haziran 1903'te Napoli'de düzenlenen Arnavut Kongresine *Albania Gazetesi*'ni temsilen katılmıştır (*BOA. Y.A.HUS. 429/116*). Kongrede tek Müslüman Arnavut olan Derviş Hima, Roma'daki Osmanlı sefiri Reşid Bey'in girişimleri neticesinde 23 Haziran 1903 tarihinde İtalyan hükümeti tarafından gözüaltına alınarak sınır dışı edilmiştir (*BOA. HR. SYS. 1803/46*). Bu olaydan sonra İsviçre'ye giderek 1908 yılına kadar Cenevre'de kalmış ve "*L'Albanie*" (*Arnavutluk*) gazetesini yayınlamaya devam etmiştir. II. Meşrutiyet idaresinin 23-24 Temmuz 1908 tarihinde kurulmasının ardından Derviş Hima memleketine dönmüştür. Bu dönemde yazıları ve faaliyetlerinden dolayı tahkikata uğrayarak bir süre hapis yatmıştır (*BOA. DH. ŞFR. 405/3*). Derviş Hima serbest kaldıktan sonra ise Arnavutluk bölgesinde geziye çıkarak Arnavut kulüplerinde konferanslar vermişti. Bu sıralarda Arnavut dilinin hangi harflerle yazılacağına yönelik olarak düzenlenen kongrelere katılan Derviş Hima 2-8 Eylül 1909 tarihinde düzenlenen Elbasan Maarif Kongresi'nin de başkanlığını üstlenmişti (Karakoç ve Yavaş, 2018: 690). İttihat ve Terakki yönetimi Derviş Hima'ya bazı idarî görevler teklif etmişse de Derviş Hima bu görevleri reddetmişti. Derviş Hima, Arnavut Ulusal Hareketi'ni tanıtmaya ve kültürel faaliyetlere yönelmişti.

3. *Arnavud/Shqipetari Gazetesi*

II. Meşrutiyet döneminin 23-24 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmesinin ardından İstanbul'da Arnavut entelektüellerinin Arnavutlar ile ilgili konulara gösterdikleri ilgi artmıştı. Bu dönemden itibaren Arnavut kültürel konularının daha sık ele alındığı basın-yayın faaliyetleri yapılmıştır. Bu basın-yayın faaliyetleri içerisinde ise gazeteler önemli yer tutmaktadır. Gazeteler Arnavut dilinin gelişme aşamalarından önemli bir süreci temsil etmiştir (Loshi, 2008: 22). Gazetelerin bir kısmında Osmanlı Türkçesi bir kısmında ise Arnavut dili kullanılmıştır. Arnavut dilinin Latin harfleri ya da Arap harfleri ile kaleme alındığı görülmektedir. Bu gazetelerin birisi ise "*Arnavud/Shqipetari*" ismiyle Derviş Hima tarafından çıkarılmıştır. Derviş Hima'nın hem kurucusu hem de başyazarı olduğu gazetede Arnavut kültürel konuları ele alınmıştır. Gazetenin sorumluluğunu üstlenen Derviş Hima bu dönemde Arnavut entelektüelleri arasında meydana gelen tartışmaları tüm heyecanıyla gazeteye yansıtmıştır. Yayın hayatına başlangıç tarihi 13 Ocak 1910 olan gazetenin haftalık olarak çıkarılabilmesi için çaba gösterilmiştir. Gazete Latin harflerini savunan Arnavutlar tarafından oluşan idare edilmiş ve daha ziyade Arnavut Ulusal Hareketi (Lëvizja Kombëtare Shqiptare)

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

yanlısı olarak makaleler yayınlanmıştır. Bununla beraber Osmanlı üst kimliği de gazetede vurgulanmıştır. “*Menafi-i Umumiyye Hâdim Hür ve Müstakildir*” parolasıyla üç yıla yakın bir süre yayınlanan gazetenin 74. ve son sayısı 25 Ekim 1912 tarihinde çıkarılmıştır. Beyoğlu’nda basılan gazetenin her sayısı iki sayfa Osmanlı Türkçesi ve iki sayfa Arnavutça olmak üzere dört sayfadan oluşmuştur. Gazetenin her Türkçe nüshasının son sayfasında basıldığı matbaanın ismi yazılmıştır. İlk beş sayısı Hilal Matbaası’nda basılan gazetenin 6. sayıdan 26. sayıya kadar olan nüshaları Cihan Matbaası’nda, 26. sayıdan 60. sayıya kadar olan kadar olan nüshaları Manzume-i Efkâr Matbaası’nda ve 60. sayıdan 74. sayıya kadar olan nüshaları ise Şems Matbaası’nda basılmıştır (Doğan, 2019: 20).

İstanbul Beyoğlu’nda neşredilen *Arnavud/Shqipetari Gazetesi*’nin ilk sayısında gazetenin temel amacı şu şekilde belirtilmiştir;

“Bugün nazargâh-ı hamiyetinize arza cür’et-yab olduğumuz “Arnavud” devr-i istibdadda Avrupa’da intişar eden Arnavudluk gazetesinden başka bir şey değildir... Biz ne bir Rum’un, ne bir Bulgar’ın, ne bir Sırp’ın, ne bir Arap veya Türk veya Ermeninin Arnavud olmaları fikrinde olmadığımızı her vakit fikr-i serbesti ve samimiyetle ilan edip duruyoruz... Zaten Arnavutlar hükümete karşı her vakit büyük yararlıklar idaresinden çekinmemişlerdir... Payitahtımızda anasır-ı Osmaniye’nin her biri birer değil onbeş yirmişişer gazete ile tenvir-i efkâra gayret etmektedirler. Bizim de bir gazetemiz olursa zannederek Osmanlılığın ahenk-i umumî terakkisine bir rûkn-i mühim ilave edilmiş olur... (Arnavud/Shqipetari Gazetesi, 31 Kanun-ı Evvel, 1325)”.

Gazetenin çıkarılış amacını bu şekilde açıklayan Derviş Hima, gazetenin Osmanlılığın ahengine önemli katkı sağlayacağını belirtmiş ve gazetede yazıların Arnavutça kısmının ilk sayıdan itibaren Latin harfleri ile kullanılması gerektiği tezini savunmuştu. Derviş Hima bu tezi savunurken diğer Arnavut mebuslar arasında Arnavut dilinin hangi alfabe ile kullanılması gerektiği konusunda önemli tartışmalar yaşanmaktaydı (Kaleshi, 1969: 92-94). Arnavut dili hakkında yapılan Manastır, Debre, Elbasan Kongreleri’nin ardından İstanbul’da bu gazetenin çıkarılması ve Latin alfabesine destek vermesi önemlidir.

Gazetenin 3. sayısında Arnavut dili ile ilgili olarak mebusların yaptığı tartışmalar yer almıştır. Bu dönemde Arnavut alfabesinin Arap harfleriyle yazılmasına dair oluşan “*Hurufat Meselesi*”nde 19 Ocak 1910 tarihinde Arnavut mebusların bir kısmı Sadrazama verdikleri niyetlerini bildiren yazıda Arap harflerinin Arnavut dili için daha uygun olduklarını belirtmişlerdi (Yavaş, 2016: 230). Bu mebuslar arasında Elbasan mebusu Hacı Ali, Üsküp mebusu Said, Priştina mebusları Şaban ve Emin, Priştina mebusu Fuad, Taşlıca mebusu Ali Vasfî, Prizren mebusu Yahya, Prizren

mebusu Mehmed Emin adına Said Yahya, İşkodra mebusları Rıza ve Murteza, Manastır mebusu Mehmed Vasıf, İpek mebusları Mahmud Bedri ve Ahmed Hamdi, Debre mebusu Hasan Basri ve Senice mebusu Hasan Muhiddin'in imzaları bulunmaktaydı. Buna karşılık Latin alfabesini savunan Arnavut mebusların önemli bir bildirisinin ise Arnavud/Shqipetari Gazetesi'nde yayınlandığı görülmektedir. Bu bildiri Arnavut alfabesinin Arap harfleri ile yazılmasına dair İşkodra, Manastır ve Kosova mebuslarının yayınladıkları bildiriye karşı oldukça sert bir cevap niteliğindedir (Kaleshi, 1969: 94-95). Bildiride mebuslardan Beratlı Aziz Viryoni, Tiranlı Esad, Avlonyalı İsmail Kemal, Yakovalı Ali Haydar, Fraşarlı Gani, Ergirili Müfid, Margiliçli Hamdi'nin isimleri geçmekteydi. Bu bildiriden küçük bir alıntı yapılacak olursa:

“...Bu huruf bundan kırk sene evvel Ali Paşa merhumun zaman-ı Sâdaretinde devletin Avrupa'daki vaziyetinin tahkimi maksadıyla İslâm – Hıristiyan umumi Arnavutların temayülât-ı Hariciyeden vekayileri devletçe düşünülerek ve vaki olan ima üzerine İstanbul'da bulunan Arnavud eşraf ve erbab-ı irfanı tarafından şu huruf bi't-tertip bu hususta hükümete müracaat edildikten sonra Ali Paşa'nın delaletiyle cennet mekan Sultan Abdülaziz'in mazhar-ı müsaadesi olmuş o zaman Arnavudça olarak bu hurufat ile kaleme alınan bir arıza-yı teşekkürkiye hakpay-ı sahaneye arz ve takdim edilmiştir... (Arnavud/Shqipetari, 14 Kânun-ı Sâni, 1325)”

denilerek Latin harfleri ile Arnavut dilinin kullanılmasına yönelik olarak daha kırk sene evvel izin alındığı belirtilmiş ve bu alfabenin dilin kuralları açısından daha uygun olduğu ifade edilmiştir.

Derviş Hima'nın büyük gayretleriyle birlikte *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi, Latin alfabesinin kullanılmasından yana tavır alarak bildirideki görüşlerin benzerlerini son sayısına kadar devam ettirmiştir. Bununla beraber gazetenin ele aldığı diğer konulara bakmakta da fayda vardır. Arnavud Gazetesi bu dönemde Sırbistan Hâriciye Nazırı Gospodin Milanovic'in İstanbul'a gelmesi üzerine üç hafta üst üste yazı kaleme almıştır. Bu yazılardan dönemin Osmanlı, Sırbistan ve İtalya politikalarına Arnavutların bakışı hakkında bilgi elde edilebildiği gibi bu dönemde yapılması düşünülen Tuna-Adriyatik demiryolu projesi hakkında da bilgi alınabilmektedir. Gazetenin 17 Mart 1910 tarihli 10. sayısında bu konu hakkında şu bilgiler verilmişti:

“... Büyük ümitlerle Daru'l Hilafet'e gelen Gospodin Milovanoviç'in İtalya hükümeti menafî ve âmâlîne de hizmet edeceğini bilen İtalya matbuatı Sırpların Osmanlılar arasındaki mukararet-i iktisâdiye ve siyasiyeyi sütunlar doldurarak tesci'den geri durmadılar... Bir hayli zamanlardan beri ittifak-ı mesisin bir rûknunu teşkil eden İtalyanlar Trablusgarp ile Adriyatik'in sahil-i yeminini yed-i teshir iktisat ve siyasiyesine geçirmek hayalatına düşmüştür... İtalyanlar şimdilik iktisaden olsun Balkanlar'da bir feth-i azim vücuda getirmek istiyorlar... (Bu

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

durumda) zararın en büyüğü evvela Arnavutluk'a ve âlâ meratibihim Memalik-i
Osmaniye'nin sair eczayı mühimmesine de sirayet edeceğinden bizim
tereddütümüz yoktur. (Arnavud/Shqipetari, R. 4 Mart 1326)”

şeklinde görüş bildirmiş ve Arnavutların Osmanlı Devleti ile bir bütün
halinde olmasının faydalı olduğu yazılmıştır.

Arnavud/Shqipetari Gazetesi'nde yer alan yazılarda Osmanlı dahilinde
kalmak istendiği belirtilmekle beraber Arnavut Ulusal Hareketi ile ilgili
önemli makalelerin yayınlanmış olduğu görülmektedir. Özellikle Arnavut
vilayetlerinde meydana gelen karışıklıklar üzerine yazılar yazılmıştır. Bu
makalelerde Arnavutların Osmanlı Devleti ile bir bütün halinde hareket
ettikleri ancak İttihat ve Terakki Fırkası hükümeti ile önemli karşıtlıklar
içerisinde oldukları görülmektedir (Sönmez, 2007: 48). Bu durum 1910 yılı
Mart ve Nisan aylarında meydana gelen İpek ve Priştine Olayları sırasında
devam etmişti. Bu olaylar sırasında *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi önemli
makaleler kaleme almıştır. Bunlardan birisi olan 22 Nisan 1910 tarihli yazıda
Derviş Hima şöyle yazmıştır:

“Arnavutluk kıtasının haritasını bilmeyen zavallılar hayren serzede-i zuhur
olan İpek ve Priştina hadisatını izam ile karşılamaya Arnavutluk İhtilali gibi bir
renk vererek Arnavutlara karşı bir müddetten beri beslenen gayz-ı hafi, husümet-i
mütekeşşifeyi izhara başladılar... Ne olmuş? Birçok boş beyinler ne düşünüyor?
Bir kıyam-ı istiklal mi? Bir ihtilal muhtırası mı? Heyhat! Siz aldanıyorsunuz...
(Arnavud/Shqipetari, R. 9 Nisan, 1326)”

Bu minvalde olan makalenin tamamı incelendiği zaman Derviş Hima'nın
bu olayları bir Arnavut istiklal veya ihtilal hareketi olarak görmediği
anlaşılmaktadır. Makalenin devamında olayların nedenleri dört başlık
halinde sıralanmıştır. Bunların, Oktruva Meselesi, Meclis-i Mebusan'da ele
alınan hayvanat tezkeresi, emlak ve arazi meselesi ile kantar resmi (vergesi)
olduğu görülmektedir.

Arnavud Gazetesi'nin aynı sayısında olaylara dair Priştina mebusu Hasan
Priştina'nın Osmanlı ve Arnavut birlikteliğini ve kardeşliğini anlatan bir
yazısı durumu çok anlamlı bir şekilde açıklamıştır. Bu yazıda Hasan Priştina
Arnavutlar için Osmanlı'nın ne ifade ettiğini şu şekilde ele almıştır:

“Bizde Arnavutlar Avusturya'nın teşvik ve teşciyle ortaya atılmışlar! gibi
nahif ve gülünç ihtimallerde mevzu bahsedildi! Fesubhanallah! En sonra Bosna-
Hersek'teki kardeşlerinin, Sırp'ta, Karadağ'da kalan dindaşlarının muhacirlik
felaketlerini en yakından görmüş, asırlardan beri muharebelerde ecdadının
evladının kanlarını dökmüş olan Arnavutların komşularına kapılmaları, onların
gösterdikleri bir yola gitmeleri hiç tasvire sığar mı? Bütün ruhları, bütün
mevcüdiyetleriyle merbûtu buldukları hilafete, Osmanlılığa karşı böyle
ha'inane, dena'et-kerane bir yol takip edecek bir Arnavut tasvir edilebilir mi?

Necib, namuskâr Arnavut halkını nasıl olup da böyle aksiyle itham edenler bulunur? İnsan, insanlıktaki müfteriliğin mertebesine doğrusu akıl erdiremez oluyor. Bir ecnebi bayrağını saye-i selameti gibi üzerine çekecek, tahlis-i nefse çalışacak bir Arnavut'u, bir Arnavut kadını doğurmamış ve doğurmayacaktır. Bu istinad Sırb matbuatının türrehatından ibarettir. (Arnavud/Shqipetari, R. 9 Nisan, 1326)”

Bu yazıda görüldüğü üzere Priştina mebusu Hasan Priştina, Arnavutlar için Osmanlı Devleti'nin değerini en güzel şekilde açıklamıştır. Anlaşılan o ki sorun İttihat ve Terakki yönetimi ile uzlaşamamasından kaynaklanmıştır. Makalelerden anlaşıldığı kadarıyla Arnavutlar, Osmanlı Devleti'ne bağlılık göstermişler ve ortaya çıkan olaylardan derin üzüntü duymuşlardır (Arnavud/Shqipetari, R. 15 Nisan, 1326).

Arnavud/Shqipetari gazetesi, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkası ile Arnavutlar arasındaki olaylara ve Arnavutların ne istediğine dair bazı önemli bilgiler vermiştir. Derviş Hima bu konuyla ilgili olarak başlangıçta İttihat ve Terakki Fırkası'nda Arnavut entelektüellerinin önemli bir konumda yer aldıklarından bahsetmiş ve sonra şu bilgileri aktarmıştır:

“... Ne isteriz? İşte önemli bir sual daha!

İttihâd ve Terakki Fırkası'nın bizi anlamasını isteriz. İttihâd ve Terakki'ye penâh-ı evvel teşkil eden Arnavutluk 10 Temmuz'da da ön ayak olarak Münevver'ül-Efkâr zabıtlarla ya hürriyet ya ölüm diyerek istibdâdın bağına şeci'ane bir hançer sapladı... Arnavutlar haysiyet-i içtimaiyye ve hürriyet-i fikriyyeden mahrum derbeder milletler gibi önüne geldiği lisânı kabul etmedikleri ve etmeyecekleri varest-i izah olduğundan milliyet-i necibelerini muhafazaya bir manî teşkil etmeyenlere en samimi hissiyatıyla iştirakte hiçbir be'is görmez... Asırlarca hoş geçinen ve bazı bedbinlerin yüzünden ilan-ı Meşrutiyetten beri iki unsur arasında atılan tohum-ı nifâk ve fesâda bir nihayet verilmiş olur... (Arnavud/Shqipetari, R. 10 Haziran, 1326)”

Bu yazıda belirtildiği üzere Derviş Hima'ya göre Arnavutlar için kimlik ve dil meselesi öncelikli sıradadır. Bununla beraber burada dil ile belirtilmek istenilen Latin harfleri ile Arnavut dilinin kullanılmasıdır. Nitekim bu dönemde Arnavut dilinin Arap harfleri ile kullanılmasına dair Arap harflerini savunan Arnavutların Şeyhülislâma danışmaları ve Arnavut dilinin Arap harfleri ile kullanılmasına dair fetva verilmesi üzerine Latin harfleri taraftarları ikileme düşmüştü (BOA. HR. SFR.04. 835/34). Ancak yine de Latin harflerinin kullanılmasını sıkı bir şekilde savunan Arnavut entelektüeller olmuş ve bu durum İttihat ve Terakki Fırkası ile aralarında önemli bir sorun haline dönüşmüştü.

Arnavud/Shqipetari Gazetesi idaresi, Latin harflerinin yasaklanmasına dair verilen fetvanın ardından İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimini

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

eleştirmişti. Gazetenin başyazarı Derviş Hima artık daha sert bir tarzda makalelerini yayınlamaya başlamıştı. Bundan sonra gazetede yazılan makaleler nedeniyle gazetenin üç kez kapatıldığı görülmektedir. *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi'nin 9 Eylül 1910 tarihli 29. sayısındaki nüshasında yer verilen bir makale nedeniyle yayınına ara verilmiş ve gazetenin 33. ile 39. sayısı "*Başkim*" (Bashkimi – Birlik) adı altında çıkarılmıştı. Gazete sert ifade tarzını devam ettirdiği için 52. sayısında tekrar Divan-ı Harb-i Örfi kararıyla tatil edilmiş 53. sayı ile 59. sayılar arasındaki yedi sayı ise "*Shkumbi*" adıyla yayınlanmıştı. 60. sayıdan itibaren tekrar "*Arnavud/Shqipetari*" adıyla yayınlanan gazete 64. sayısında yer alan "*Perdenin Bir Kenarını Kaldırmak İcab Etti*" başlıklı makalenin sakıncalı bulunmasından dolayı Divan-ı Harb-i Örfi tarafından bir kez daha tatil edilmiştir (Doğan, 2019: 27). Görüldüğü kadarıyla gazetenin en sert makalelerinden birisi olan ve 13 Temmuz 1912 tarihinde yayınlanan "*Perdenin Bir Kenarını Kaldırmak İcab Etti*" başlıklı yazıda şu konulara değinilmiştir:

"...Heyhat ki İttihâd ve Terakki'nin her işte olduğu gibi burada da muhaberatı telgrafiye ile kararlaştırılan protestolar *Renin* ve *Tanin* Gazetesi'ni dolduruyor. Ben bu telgraflardan da bahsetmek istemezdim. Çünkü Arnavutların âmâl-i hakikiyeleriyle gelen telgraflarda münderiç istiklâliyet ve muhtâriyet fikirleri arasında dağlar kadar fark var. Bu telgraflar için içyüzünü bilenleri kahkaha ile güldürür... Bu esaret-i umumiyeyi muhafaza nâmına irtikab edilen cinayetler, ika' edilen dinayetler de hudud-u beşeriyeti aşmıştır. İşte biz Arnavutlar ümit ederiz ki bütün unsurlar bu azim vaziyetimize iştirak ederler... Bir iki Selanikli'nin, iki üç İstanbullu'nun taht-ı istibdadında yaşamak niyetinde olmadığımızı işte bir defa daha söylüyoruz... Süngülerimizin ucunu hudud-u saltanatımızı muhafaza için bileyelim. Bugün Arnavutluk'ta, Yemen'de süngüye ram olabilir, fakat yarın ne olacak? Bazı vatansızlar bu noktayı düşünmüyorlar... İlan-ı Meşrutiyetten beri Arnavutluk ve erbab-ı namus rahat yüzü görmedi... Arnavutluk'un her tarafında birer süretle irtikab-ı rezalet olunuyor... (Arnavud/Shqipetari, R. 30 Haziran 1327)"

burada esasında görüldüğü üzere Derviş Hima tarafından İttihat ve Terakki yönetimi ile ona yakın olduğu düşünülen *Renin* ve *Tanin* gazeteleri eleştirilmektedir. Nitekim Derviş Hima'nın Osmanlılık bağıni vurguladığı görülmektedir. Bununla beraber eleştirel ve sert bir ifadeyle devam eden makale yayımlandıktan sonra İttihat ve Terakki yönetimi tarafından gazetenin yayınına ara verilmiştir.

Derviş Hima, İttihat ve Terakki Fırkası karşıtı olmakla beraber *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi'nin son sayısına kadar Osmanlılık bağıni vurgulamıştır. Bu dönemin Balkan Savaşları öncesi dönem olduğu düşünüldüğünde bu düşünce anlamlı görülmektedir. Derviş Hima ayrıca

Balkan Savaşları öncesinde İttihat ve Terakki Fırkası ile Arnavutlar arasındaki husumetin bir süreliğine de olsa sonlanmasını istemiştir. Balkan Savaşları başladıktan kısa süre sonra gazetenin son sayısı basılmıştır. Bu sayıda Derviş Hima tarafından kaleme alınan makalede Balkan Savaşları sırasında Arnavutların Osmanlılık bilinci ile hareket etmeleri istenilmiştir. *Arnavud/Shqipetari* Gazetesi 25 Ekim 1912 tarihli 74. sayıyla birlikte yayın hayatına son vermiştir. Bu yazıya kısa bir bakmak gerekirse şunlar görülebilir:

“Bugün gördüğümüz galeyan-ı milli Arnavutların vatanlarına derece-i merbutiyetlerini irad ediyor. Amerika’dan bahr-i muhiti atlasileri aşarak, Mısır’dan bahr-i sefidleri güzâr ederek, Romanya’dan fırtınalı dalgalı bahr-i siyahları geçerek koşan, Bosna Hersek’in çetin dağlarını aşıp geçen Arnavutlar bütün âlem-i medeniyete anlatmak isterler ki Arnavutlar ölüme, inkıza, taksim ve incizaya layık değildir. Preveze Körfezi’nden İşkodra ve Sırbistan hududlarına kadar olan arazi-i vasıa-i meşruasında yaşamak isterler... Hükümet-i Osmaniye’mizin de rey ve fikirleri Arnavutluk haritasının muhafazası merkezindedir. Emin olalım. Çünkü Rumeli’nde Arnavutluk’un muhafaza-yı hududu, hükümetimizin de Rumeli’nde bekâ-yı şevket ve şan-ı siyasetine bir müzaheret teşkil eder. Düşen İttihatçılar bu hakikati takdir edemedikleri için iş bu kerteğe geldi. (Arnavud/Shqipetari, R. 12 Teşrin-i Evvel 1328)”

denilerek Balkan Savaşları’nın başlangıcında Osmanlı ve Arnavutların durumu gazetede verilmiştir. Burada İttihat ve Terakki Fırkası ile Arnavut mebuslar arasındaki görüş farklılıklarının bir kenara bırakılarak vatan savunmasında beraber hareket edilmesi istenmiştir. Bu durumun Osmanlılık ve Arnavutlar için faydalı olacağı belirtilmiştir. Nitekim gazetenin son sayısında yayınlanması yönüyle bu yazı önemli bir yazı olmuş ve daha sonrasında gazetenin yeni bir sayısı çıkmamıştır.

Sonuç

Basın-yayın organlarında yer alan yazıların belli bir görüş etrafında toplandığı durumlarda oluşturmuş oldukları etkilerin geniş bir alana kolay bir şekilde yayılabileceği bilinmektedir. Bu görüşlerin ise toplumsal bir söylem haline dönüşmesiyle birlikte bir dayanışma meydana getireceği ve bu dayanışmanın toplumsal konularda önemli bir ideolojik rol oynayacağı görülmektedir. Nitekim II. Meşrutiyet dönemi İstanbul basınından “*Arnavud/Shqipetari*” gazetesinin yayınlandığı süreç boyunca Arnavut sosyo-kültürel ve toplumsal yaşamında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Gazetede yer alan yazılarda Osmanlı Meclis-i Mebûsan’ında bulunan önemli Arnavut mebusların yazılarının da yer alması -ki özellikle de Arnavut dili ile ilgili olarak mebusların yaptığı tartışmalar- gazetenin önemini daha da arttırmıştır. Arnavut dilinin hangi harfler ile yazılacağı konusunda ortaya çıkan tartışmalar sırasında yayınlanan bu gazetede Latin

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

harflerinin kullanılması yönünde bir propaganda yürütülmesi dikkate değerdir. Bu yönde yapılan tartışmalarda gazetenin hem kurucusu ve hem de başyazarı olan Derviş Hima'nın Latin harflerinden yana tavır aldığı açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim "Arnavud/Shqipetari" gazetesinin iki sayfası Arnavut dilinin Latin harfleriyle yazılırken iki sayfası ise Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Böylece gazete hem Arnavut basın hareketinde hem de Arnavut dilinin alfabe hareketinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca gazetede yer alan siyasî ve toplumsal konuların büyük bir kitleye ulaştığı görülmüştür. Öyle ki bu dönemde Arnavut entelektüelleri arasında meydana gelen tartışmaların tüm heyecanıyla gazeteye yansıtıldığı görülmektedir. Bu nedenledir ki gazetede bazı yazılar devlet tarafından bir bakıma özyönetim isteği olarak görülmüş ve hoş karşılanmamıştır. Bu nedenle 1902 yılının şubat ayında Arnavutluk gazetesinin Roma'daki yayın faaliyetlerinin durdurulduğu görülmektedir. Netice olarak II. Meşrutiyet döneminin getirmiş olduğu özgürlük ortamından yararlanarak yayın hayatına İstanbul Beyoğlu'nda 13 Ocak 1910 tarihinde başlayan ve haftalık olarak neşredilen "Arnavud/Shqipetari" gazetesinin 74. ve son sayısı 25 Ekim 1912 tarihinde çıkarılmıştır. Gazetenin ilk sayısı ile son sayısı arasındaki tarihlerde Osmanlı Devleti'nin iç sorunları ve Balkanlar'da yaşanan gelişmeler dikkate alındığı zaman bu gazetenin verdiği bilgilerin önemli tarihi kayıtlar olarak basın arşivindeki yerini aldığı söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

- BOA. HR. TO. 617/57.* (H.25.03.1305 – M. 11.12.1887).
BOA. Y. MTV. 35/100. (H. 09.02.1306 – M. 15.10.1888).
BOA. HR. SYS. 117/16. (H. 29.11.1314 - M. 01.05.1897).
BOA. HR. TO. 625/62. (H. 29.10.1318 - M. 19.02.1901).
BOA, Y. PRK. EŞA. 39/64. (H. 04.11.1319 – M. 12.02.1902).
BOA. Y.A.HUS. 429/116. (H. 27.02.1320 – M. 05.06.1902).
BOA. HR. SYS. 1803/46. (H. 28.03.1321 - M. 24.06.1903).
BOA. DH. ŞFR. 405/3. (R. 01.07.1324 – M. 14.09.1908).
BOA. HR. SFR.04. 835/34. (H. 07.04.1327 - M. 28.04.1909).

Gazete Sayıları

Derviş Hima, "Vatandaşlara İfademiz", *Arnavud/Shqipetari Gazetesi*, R. 31 Kanun-ı Evvel 1325 (M. 13 Ocak 1910), S. 1.

- “Huzur-ı Sami-i Sadâret Penahiye”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 14 Kânun-ı Sâni 1325 (M. 27 Ocak 1910), S. 3.
- Derviş Hima, “Slavlar ve İtalya: Tuna ve Adriyatik Hattı”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 4 Mart 1326 (M. 17 Mart 1910), S. 10.
- Derviş Hima, “İpek ve Priştina Hadisatı”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 9 Nisan 1326 (M. 22 Nisan 1910), S. 15.
- Priştina Mebusu Vulçitrınlı Hasan, “Arnavudluk Hakkında”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 9 Nisan 1326 (M. 22 Nisan 1910), S. 15.
- Derviş Hima, “Ne Olacak?”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 15 Nisan 1326 (M. 28 Nisan 1910), S. 16.
- Derviş Hima, “Arnavutlar ve İttihâd ve Terakki”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 10 Haziran 1326 (M. 23 Haziran 1910), S. 22.
- Derviş Hima, “Perdenin Bir Kenarını Kaldırmak İcab Etti”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 30 Haziran 1327 (M. 13 Temmuz 1911), S. 64.
- Derviş Hima, “Kehvare-i Vatan Tehlikede”, *Arnavud/Shqipetari*, R. 12 Teşrin-i Evvel 1328 (M. 25 Ekim 1912), S. 74.

Araştırma Eserleri

- BİLMEZ, Bülent (2003), “Sami Frashëri or Semseddin Sami?”, *Balkanologie, Revue d’etudes pluridisciplinaires*, VII.2, ss. 19-46.
- BORİÇİ, Hamit ve LİLA, Jolanda (2020), “Drita-Dituria Dergisi “Harf Öğretimi ve Tefekkür”, 10 Ağustos 1884 – 11 Temmuz 1885”, Çev. Petrika GAVRİ, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 50, ss. 381-392.
- ÇELİK, Bilgin (2004), *İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Buke Kitapları, İstanbul.
- DËRMAKU, Ismet, *Rilindja Kombëtare Shqiptare dhe Kolonitë Shqiptare të Mërgimit në Rumani dhe në Bullgari*, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Prishtinë 1983.
- DOĞAN, Ümit (2019), *Arnavud Gazetesinin (1909-1912) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- ELSIE, Robert (1997), *Histori e Letërsisë Shqiptare*, Tiranë.
- GAWRYCH, George W. (2006), *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*, I.B. Tauris, London - New York.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

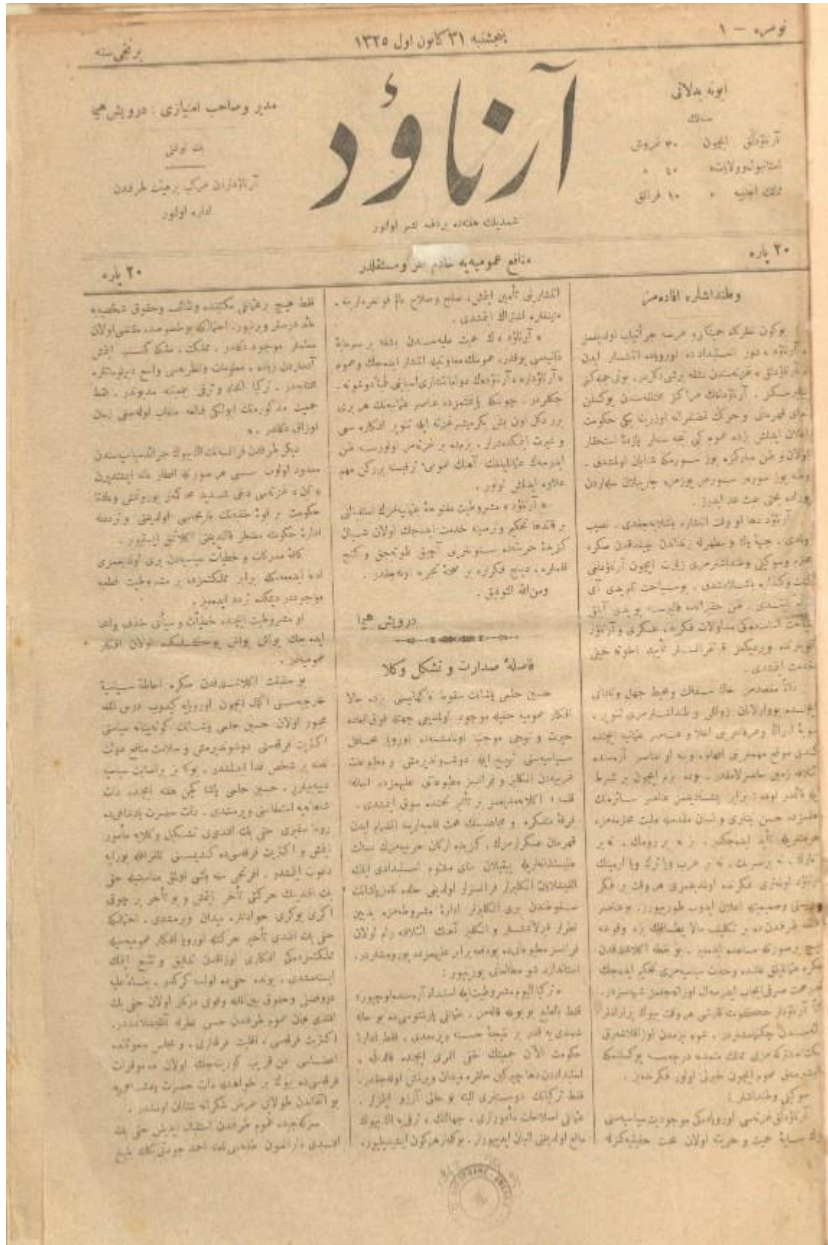
- HANİOĞLU, M. Şükrü (2001), *Preparation for a Revolution: The Youngs Turks, 1902-1908*, Oxford University Press, New York.
- KALESHI, Hasan (1969), *Disa Aspekte të Luftës për Alfabetin Shqip në Stamboll, Gjurmime Albanologjike*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë.
- KALESHI, Hasan (2013), *Kontributi i Shiptarëve në Dituritë Islame*, Logos-A, Shkup – Prishtinë – Tiranë.
- KARAKOÇ, Ercan ve YAVAŞ, Mesut (2018), “II. Meşrutiyet Döneminde Arnavutların Eğitim Çalışmalarında Önemli Bir Aşama: Elbasan Maarif Kongresi”, *Bellekten*, 82.294, TTK Yayınları, Ankara, ss. 675-697.
- KONDO, Ahmet (1970), “Kontributi i Revistës “Drita – Dituria”, (1884-1885), për përhapjen e ideve kombëtare dhe të njohurive shkencore”, *Studimet Historike*, Nr. 3, Tiranë.
- KOLOĞLU, Orhan (2010), *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- LLOSHI, Xhevat (2008), *Rreth Alfabetit të Shqipes*, Botoi: Logos-A, Shkup.
- MYZYRI, Hysni (1979), *Shoqëri e të Shtypurit Shronja Shqip*, Tiranë.
- OLGUN, Said (2016), *Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişiminde Mektepler (1878-1912)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- OLGUN, Said (2017), “Contributions Albanian Diaspora in Romania to the Development of Albanian Nationalism in the Last Quarter of Nineteenth Century”, *Glimpses of Balkan Cultural History*, Ed. Abidin TEMİZER, Gece Kitaplığı, Ankara.
- OLGUN, Said (2018), “Bir Jön Türk ve Arnavut Milliyetçisi: Derviş Hima (1872-1928)”, *History Studies International Journal of History*, 10.10, Aralık, ss. 207-232.
- RAMA, Fatmira (2017), “Pikëpamjet Politiko – Shoqërore të Sami Frashërit në Shtypin Shqiptar”, *Uluslararası İki Toplumun Aydını: Şemsettin Sami Sempozyumu 19 – 20 Mayıs 2016, Tiran*, Ed. Yüksel TOPALOĞLU, Ayşe Nur ÖZDEMİR, Barış Berhem ACAR, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne.
- SEZER, Uğur (2023), *Arnavut Ulusal Hareketi Sırasında İstanbul Arnavut Toplumunun Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- SÖNMEZ, Banu İşlet (2007), *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Uğur SEZER - Sabri Can SANNAV

YAVAŞ, Mesut (2016), *Türk Basınına Göre Arnavutça Eğitim ve Alfabe Tartışmaları (1908-1912)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İSTANBUL'UNDA ARNAVUT DİLİNDE
BASIN HAREKETİNİN ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ:
ARNAVUD/SHQIPETARI

EKLER

Ek 1.: Arnavud/Shqipetari Gazetesinin Osmanlıca kısmının ilk sayfası

Ek 2.: Arnaut/Shqipetari Gazetesinin Arnautça kısmının ilk sayfası.